

Темæ: "Адæймаг йе 'гъдауæй фидауы".

(æмбисонд)

Урочы нысан: 1. Адæймаг æгъдауæй кæй фидауы, уый бамбарын кæнын скъоладзаутæн.

2. Уæздандзинад, æфсарм, æгъдауы ахъаздинад ирон адæмы царды куыд уыдысты, куыд сты æмæ куыд уыдзысты, уыйимæ скъоладзауты базонгæ кæнын.

3. Аив разныхасæй, алыхуызон дæнцæгтæй пайда кæнгæйæ, раргом кæнын æгъдау куыд ивгæ цауы, уый.

4. Амонын скъоладзаутæн: æнæ уидаг куыд нæ цæры бæлас, æнæ æвзаг æмæ æгъдау дæр афтæ нæ цæры ирон лæг.

5. Ахуыргæнæджы æххуысæй хъуамæ скъоладзаутæ бæлвырд хъомысджын хатдзæгтæ скæной адæймаг æгъдауæй кæй фидауы, уый тыххæй.

6. Скъоладзауты миддуне сыгъдæгдæр, хъæздыгдæр кæнын.

Эпиграф: *Æрмæст конд æмæ уындæй хорз адæймаг нæй.*

Мамсыраты Д.

Аргъ кæнын хъæуы æрмæст уды хæрзтæн.

Плутарх

Уæздандзинад, æфсарм,

æгъдау-сты, адæймагæй

Адæймаг чи кæны, ахæм æууæлтæ.

Джыккайты Шамил

I. Ахуыргæнæджы раныхас:

Кæддæр, дам, бирæгы бафарстой, чи у æппæтæй тыхджындæр? Бирæгъ сын дзуапп радта: "Адæймаг, фæлæ йæм ис иу лæмæгъдинад нæ зоны фæстæмæ акæсын".

Фæстæмæ кæсын куы зыдтаиккам, уæд ахæм рæдыдтытæ не 'руагътаиккам... Не 'взаг, не 'гъдæуттæ, нæ культурæ, нæ истори ахæм уавæры нæ уаиккой.

Абон махæн æмбæлы фæстæмæ акæсын æмæ, нæ фыдæлтæм хорзæй цы уыд, уыдон раздахын. Æнæ ивгъуыд фидæн нæй.

Ахуыргæнинаг:

Æз не сивтон мæ зæрдæ ивгъуыдыл

Уый мæ фыдæлты тох у, фыдцард

Куы гауызау фæзыны мæ разы

Куы мæ риуы ссудзы цъæх арт.

Гафез

Ахуыргæнæг: Не 'взаг – нæ хæзна.Æз ма йыл бафтауин не 'гъдæуттæ дæр. Æвзаг æмæ æгъдæуттæ цыфæнды адæмыхаттæн дæр сæ бындур сты, Сæ иу сæфы, уæд иннæмæн дæр æнæсæфгæ нæй. Дæнцæгæн, ирон æвзаг æмæ æгъдæуттæ.

Абон зын раиртасæн у махæн, кæцы сæ раздæр фæцудыдта, уый.

Каст цауы Хъодзаты Æхсары æмдзæвгæ «Фыдæлтæ».

«Нæ кæсы-, загътой,- ивгъуыд боныл хур»,-

æмæ йыл сонтæй бафæлдæхтой дур.

Ныр дæр мæ уидаг дуры бын кæуы,

ныр дæр мæ гал мæ уæлфадыл лæууы.

Нæ аныгуылдис ивгъуыд боныл хур:

Уым хуры цæхæр норст æрцыд, æмбæхст,-

Нæ арт-иу бахорз, бацъынд-иу нæ цæст,-

Нæ ивгъуыд бонмæ уадыстæм зынгур.

-Æмæ та ногæй цæуæм нæ ивгъыд бонтæм зынгур.

Уымæн æмæ бамбæрстам нæ рæдыдтытæй бираеты. Уыцы рæдыдтытыл иу

– не 'гъдæуттæй.

II. Рагæй дæр адæм тырныдтой æгъдаумæ, æгъдау хъæды дæр хъæуы, зæгъгæ.

«Адæймаг йе 'гъдауæй фидауы»,- ис ирон адæммæ рæсугъд æмбисонд.

- Цавæр æмбисæндтæ ма зонут æгъдауы тыххæй?

1. Уæздан æгъдауджын лæджы хонынц.

2. Лæг йе 'гъдауæй лæг у.

3. Æфсарм кæм и, 'гьдау дæр уым и; æгьдау кæм и, кад дæр уым и.
4. Лæг йе 'гьдау йæ мады гуыбынæй рахæссы.
5. Алцæмæн дæр æгьдау ис.
6. Цы кæнай, уый – æгьдауыл.
7. Искæмæн чи лæггад кæны, уый йæхицæн лæггад кæны.
8. Дунейыл æгьдауæй хистæр ницы ис.
9. Цардæн йæ хъæздыгмæ МА бабæлл, фæллæ йе 'гьдаумæ.
10. Æфсарм дыууæрдæм у.
11. Æгьдауы сæрты нæ хызтæуы.
12. Сылгоймаг йе 'фсармæй фидауы.
13. Сылгоймаджы амонд – æфсарм æмæ хæрзæгьдау.
14. Бæласы фидауц йæ сыфтæртæ сты, адæймагæн та – йæ удыхъæд

Куыд æмбарут фæстаг æмбисонд, райхалут ын йæ мидис?

(Бæласыл цас рæсугьддæр, фылдæр æмæ цъæх-цъæхиддæр сыфтæр уа,
уый бæрц аивдæр, рæсугьддæр у.

Адæймаг дæр афтæ. Сыфтæртау ын сты: æфсарм, уæздандзинад, æгьдау.)

III. 1. Нæ урочы темæ у: «Адæймаг йе 'гьдауæй фидауы».

Урочы эпиграф: фæйнаегыл фыст.

Зæгьут-ма, цæмæй у адæймаг рæсугьд? (Æрæджы цы нывæцæн ныффы-
стой скьоладзаутæ, уымæй кæсынц, кæнæ хи ныхæстæй сæхæдæг дзурынц.)

Æгьдауыл хæцт адæмæн фыст сты Илас Æрнигоны æмдзæвгæйы
рæнхъытæ дæр:

Зарæг.

Нæ Иры иронæй

Кæмæ ис æгьдау

Уый хизæд фыдбонæй,

Фыдмастæй Хуыцау.

Ирыстон йæ цæсты

Кæмæн нæу æгад,

Ирыстон нæ бæсты

Кæмæн у йæ мад,

Йæ бæстæ йæ мадау

Кæмæн у зынаргъ,

Кæмæ кæсы калау

Ирыстон, дæ уаргъ,
Æгъдауæй, æвзагæй
Нæм чи у ирон,
Ирыстоны рагæй
Нæ халы йæ рон.
Нæ Иры иронæй
Кæмæ ис æгъдау
Уый хизæд фыдбонæй,
Фыдмастæй Хуыцау.

Рæстæг куыд цæуы, афтæ æгъд-тæ ивынц. Нæ фыдæлтæм бирæ æгъдæуттæ уыдис, уыдонимæ ахæмтæ дæр, кæцытæ абоны царды нал фидауынц æмæ æппæрст æрцыдысты, рæстæг сыл хъоды бакодта.

Ахæм уагыл цавæр æгъдæуттæ фесæфтысты? (Ирæд, тугист, авдæнмæ фидауын, чындз - тиуæн)

Ис дзы ахæмтæ дæр, кæцыты фыдæлтæ ныууагътой тынг рæсугъдæй, фæлæ сæ ныртæккæйы адæм фæивтой, ферох сæ кодтой.

2. Абон нæ урочы мах дзуапп раттын бахъæудзæн нарты хистæртæй иуæн.

Уайдзæф кæнынмæ нæм æрбацыд æви нæ рæдыдтытæ раст кæнынмæ?Æз дæр æй нæ зонын. Æвæцæгæн, сæ дыууæйы тыххæй дæр.

Нарты хистæр æрбацыд салам радта, арфæ ракодта æмæ загъта:

- Нарт нарт уæд уыдысты, арв сæ нæрын уæд нæ уæндыди, æмæ мæлын куы зыдтой сæ дзыллæйы сæрыл, алчи сæ хæцын куы фæрæзта йæхиуыл. Нарт Нарт уæд уыдысты, æмæ нæртон адæймаджы дзыхæй рæстдзинады йеддæмæ куы ницы ирвæзти. Нæ дзыллæ дзыллæ уæд уыдысты, æмæ сæ сæр сæрмæ куы хастой.

- Уæдæ нæ дзуапп дæттын домы нарты хистæр йæ 1-аг дзырдæппарæнæн.

Скъоладзауты I къорд.

- Нартæ буц æмæ сæрыстыр цæмæй уыдысты, уыцы хъуыддæгтæй ирон адæймагæн дæр йæ бон у раппæлын.

- Хъæбатырдзинад. (Дæнцæг хæссынц хæсты сæ бабатаæ цы хъæбатырдзинад равдыстой.)

- Плиты Иссæйы тыххæй дзуры.

- Андиаты Сослан, Фадзаты Арсен...

- Сæрыстырдзинад. Датиты Алмасты тыххæй.

- Уæздан, æфсармджын Мæхъиты Сослан – нæ хъæуы хистæры тыххæй.

- Æз та Галуанты Людæйы æмдзæвгæ скъуыддзаг бакæсдзынæн:

Иссæйы æхсаргард, чабæханы тугæй,
Советон цæдисы хъайтар дæн, ысгуыст.

Гæздæнты æфсымæрты зарæг дæн, хъарæг,

Æз никæмæй къаддæр дæн, ис ммм лæгдых.

Балойы фæбогъ дæн, æз – Кучиты Юри,

Æмбисондаг фесты Васойы ном, кад,

Æз – уыдоны фæдон, уæ зæрдыл æй дарут,-

Дудараты Верæ, Гæздæнты Булат...

Нафи дæн, Хаджи дæн, нæ абон, нæ фидæн-Мæ цинтæ, мæ хъыгтæ, мæ

бæллиц – мæнæн.

Скъоладзауты 2-аг къорд:

1.Æппæлын дæр хорз у, фæлæ нартимæ уæхи куы абарстат! Рæстдзинад

зæгъын дæр хъæуы!

2.Нарты 1-аг хæзнайæ бирæтæ абон нал сты хайджын (æнæгъдаудзинад

мæхъæлы хæсты рæстæг.)

3. « Лæцы ингæн».

Хатдзæг. Алы ирон лæгæн дæр йæ царды сæйрагдæр нысан у йæ райгуыраен

Ирыстон, йæ иубæстон адæм æмæ йæ фыдæлты фарн бахъахъхъæнын, сæ кад,

сæ намыс сын дæлæмæ ма уадзын, бахъуаджы сахат сын дæ туг кæнæ цард нæ

бавгъуыд кæнын. Уый у, фыдæлтæй чи баззад, уыцы ныстуан æмæ фыдæй

фыртмæ цæуы.

Абон Ирыстоны 2 дихы фæци: Хуссар æмæ Цæгатыл, фæлæ нæ кæрæдзийы
къæрзын куы фехъусæм, уæд кæрæдзимæ тырнæм. Библийы фыст ис: «Народ,
разделённый на две части, не имеет будущего». Не стырдæр хæс – иудзинад.

Ралæууыд æгъатыр рæстæг. Ныппырх хæлардзинады хид, адæймаджы
хæсæн сæвзæрд егъау адаг. Бырсынц нæм алырдыгæй, фæлæ сæ рох у, ирон

æг æнæ хæцæнгарзæй дæр размæ кæй бырсы æмæ кæй уæлахиз кæны.

Æддæр нæ марынц сусæгæй, къуымæй. Кæй хæцæнгарзæй, кæй нозтæй, кæй та

иркотиктæй. Фæлæ нæм ис хорз адæм, хъæбатыртæ...

Ма бавгъау кæнæм нæ хъарутыл, цæмæй «баст уисойау» иумæ иууылдæр

æм. Радзурын таурæгъ «Уисойы баст».

3. Ахуыргæнæг: Байхъусæм Нарты хистæры дыккаг дзырдæппарæнмæ.

- Адæм хæлæг уæд кодтой Нартмæ, сæ хорзы кой дардмæ уæд хъуысти Нартæн, сæ гуыбыныл хæцын куы фæрæзтой, нозтæй сæхи куы хъахъхъæдтой, ронгæй сæ бæрц куы зыдтой; ацы рæстæджы хуызæн сæ мæрдты къоти куы нæ калдтой нозт æмæ хæрдыл; æнæгъдау фырнотæй се 'фсарм куы нæ сæфтой, сæ зонд, се 'хсар куы нæ састой.

Скъоладзауты дыккаг къорд.

1. Хъыгагæн, ацы хъуыддæгты фылдæр аипдзинæдтæ уынæм нæ абоны царды.

2. Нарты хистæртæ саразынц цæлы фынг. Ахæм фынгыл кæстæр дæр ферох кæны æгъдау...

3. «Ирон æгъдæутты» чиныджы бакастæн, зæгъгæ, раздæр фынджы хистæрæй дарддæр-иу сыбыртт никæмæй хъуыст. Адæмы уæнгты хъарыдысты йæ ныхæстæ. Ныр та?

Хъуысы зарæг «Иу лæг та нæм ахæм ис...» (Дзиццойты Ш.)

Скъоладзауты I къорд.

1. Бынтон разы нæ дæн сымахимæ. Абон дæр ма ис хорз, æгъдауджын адæм, кæцытæн нозт нæ, фæлæ æгъдау у сæ сæйрагдæр.

2. Æз арæх фæлæггад кæнын хистæр æмæ мæ бирæ хорз æгъдæуттыл ахуыр кæнынц.

IV. Ахуыргæнæг: «Цавæр æгъдæуттыл сахуыр стут æмæ куыд? Уый сбæрæг кæндзыстæм викторинайы руаджы».

1. Фынг куыд æвæрынц?
2. Фынгыл фыццаг цы æвæрынц?
3. Уый фæстæ та?
4. Цæмæн æвæрынц сæр æмæ бæрзæй фынгыл?
5. Фынгыл ахсджиагдæр кувинæгтæ цы сты?
6. Фынгыл кæд æмæ цæмæн вæййы æртæ кæнæ дыууæ уæливахы?
7. Скувыны размæ æртæ уæливахы цæмæн кæнынц фæйнæрдæм?
8. Фыццаг æртæ куывды ирон фынгыл?
9. Цы нысан кæны кусарты хъус?
10. Цæмæн аходы кувæггагæй кæстæр, кæнæ ма чи?
11. Бæрзæй иу хатт вæййы сæры рахиз фарс, иннæ хатт – сæры галиу фарс, цæмæн у афтæ?
12. Цы æгъдæуттæ уыдис фынг æркæнынæн цины кæнæ зианы бадты?

V. Адæймаджы уæздандзинад хæргæ æмæ нуазгæ куыд рабæрæг вæййы, афтæ никæд. Хæргæ алы цæрæгой дæр кæны фæлæ мын, æггæд хæрд у, зæггæ, адæймаг йедтæмæ никæй бон у хъуыды кæнын.

Скъоладзаутæ дзурынц таурæгтæ:

1. «Батрадз цуаны».

2. «Æртæ тæригъæды дæр ракодта».

Ахуыргæнæг:

- Ныр та ныхасы бар Нарты хистæрæн

Нарты хистæр:

- Нæ адæм адæм уæд уыдысты, æмæ кæстæр хистæры куы нымадта, кад ын куы лæвæрдта, кæрæдзимæ куы хъуыстой; сылгоймагæн аргъ куы кодтой.

Скъоладзауты I къорд.

1. Хорз хистæры ныхмæ абон дæр ничи дзуры, йæ ныхас ын æххæст кæнынц.

2. Хистæры раз кæстæр хъуамæ ма бада, фæндаг ын дæтта, зæды хуызæн ын лæггад кæна, хъæрæй ма дзура...

3. Æмдзæвгæ сылгоймаджы тыххæй.

Скъоладзауты II къорд.

1. Фæлæ алы хатт афтæ нæ вæййы. Бирæтæ хистæр нал зонынц.

2. Таурæгъ хистæры тыххæй.

Ахуыргæнæг:

- Хистæрæн лæггад кæнын, буц æй дарын нæ хæс у. «Хистæрæн йæ фындз асæрф æмæ йæ зондæй бафæрс».

Хъуысы зарæг: «Нæ буц хистæртæ».

Нæ фыдæлтæм ма бирæ рæсугъд æгъдæуттæ уыд, мах сын æрмæст сæ сæйрагдæртыл æрлаууыдыстæм. Иннæ хатт уыдоныл дæр æрдзурдзыстæм, фæлæ уал ныр ныхасы бар нæ буц хистæрæн.

Нарты хистæр:

- Æхсызгон мын у, æгъдæуттæ хорз кæй зонут, уый; фæлæ мæ сагъæсы æфтауы уый дæр, æмæ сæ кæй рох кæнут...

VI. Ахуыргæнæг кæны хатдзæг:

- Цард æгъдауæй фидауы. Уый та цæуы хистæрæй кæстæрмæ. Уыдон æххæстгонд кæдмæ цæуой, уæдмæ уыдзæн ирон æвзаг, ирон æгъдау.

Æмæ бæсты фарн афтæ зæгъæд:

Цалымæ хохы дур тула, быдыры дон цæуа, уæдмæ цæрæнт ирон рæсугъд æгъдæуттæ.

Каст цæуы Ходы Камалы æмдзæвгæ «Ирон æфсарм».

Ирон æгъдау!

Кæд къорд хатты дæуыл

Æз сусæг-æргом рацыдтæн мæнгардæй,

Кæд мисхал дæр нæ бафтыдтон дæ фарныл,-

Уæддæр дæуыл,

Дæуыл лæууы мæ уд!

VII. Кæронбæттæн.

VIII. Хæдзармæ куыст - Кадæг "Нарты æмбырд".